

JEDAN DOLAR ZA PET HILJADA RADNIKA

Vlada Republike Srbije 31. januara kupila je od američke kompanije Ju-Es Stil Železaru u Smederevu (grad na reci Dunav, udaljen oko 50 km istočno od Beograda) za jedan američki dolar. Vest da će srpska vlada "kupiti" Železaru koju je objavio premijer Srbije Mirko Cvetković četiri dana ranije, bila je iznenađenje mada se već mesecima nagađalo da se nešto dešava u vezi sa Železalom zbog problema u poslovanju, gašenja visokih peći i smanjenja zarada zaposlenima, koji zbog nedostatka posla nisu radili nekoliko radnih dana nedeljno. Da Železara sve teže posluje moglo je da se oseti tokom prošle godine kada je kompanija Ju-Es Stil je skoro potpuno ukinula ulaganja u sport, kulturu kao i humanitarne aktivnosti, a više puta je zahtevala od opštine Smederevo da je oslobodi plaćanja ekoloških i komunalnih taksi. Vlada Srbije i opština Smederevo su izlazili u susret zahtevima američke kompanije imajući u vidu da je Železara najveći pojedinačni izvoznik iz Srbije i da zapošljava 5400 radnika. Bez obzira na sve to, Železara je pravila gubitke i američka kompanija je donela, na kraju godine, odluku da je zatvori.

Američka kompanija nije moga da izabere bolji trenutak da napusti Srbiju bez štete po svoj imidž, kao i imidž zemlje iz koje dolazi. Srbija se nalazi na tri meseca do izbora i Vlada Srbije nije smela da rizikuje da se u Smederevu nađe preko pet hiljada radnika na ulici tražeći posao. Zato je donela odluku koja ekonomski nije opravdana, ali jeste socijalno i politički. To je potvrdio i ministar ekonomije i regionalnog razvoja Nebojša Čirić koji je izjavio da je "jasno da država ne može tu firmu da vodi bolje nego privatni vlasnik", ali da u ovom slučaju njen motiv "nije ekonomske, već socijalne prirode".

Da je srpska vlada mogla drugačije da reaguje potvrđuje primer Železare u Sisku (Hrvatska). Pre mesec dana, američka kompanija Ce Em Ce (CMC) stavila je katanac na ovu železaru, pa je skoro hiljadu radnika ostalo bez posla. Hrvatska Vlada nije reagovala. Međutim, u Hrvatskoj su tek završeni izbori i Vlada pred sobom ima još četiri pune godine mandata te može sebi da dozvoli da američki poslodavci otpuste sve radnike, zatvore železaru, vrata je Hrvatskoj čija Vlada tako na miru i bez opterećenja može da traži novog partnera. Za razliku od srpske, ova hrvatska železara je nekoliko puta menjala vlasnika, od slovačke preko ruske do američke kompanije. I svi su odlazili.

Železara u Smederevu, kao i druge koje postoje na teritoriji bivše Jugoslavije, bila je socijalistički projekat. Ova železara je nastala još 1913. godine pod imenom SARTID (Srpsko akcionarsko rudarsko topioničarsko industrijsko društvo) ali je u vreme socijalizma, posle nacionalizacije, prerasla u veliki kombinat koji je zapošljavao hiljade radnika. Dok je u vreme privrednog procvata bivše Jugoslavije šezdesetih i sedamdesetih godina za železaru bilo posla, problemi su počeli osamdesetih godina prošlog veka kada je bivša Jugoslavija pred svoj raspad zapala u ekonomsku probleme. Raspad Jugoslavije, gubitak tržišta od preko 20 miliona ljudi, ekonomske sankcije koje su Ujedinjene nacije uvele protiv Srbije 1992. godine i građanski rat doveli su Železaru u situaciju da živi od državnih subvencija ne plaćajući pri tom struju kao ni ostale obaveze prema državi. Pored toga, u Železaru od početka osamdesetih godina nije ništa ulagano tako da su njeni proizvodni pogoni potpuno zastareli. Činjenica da je Železara potpuno tehnološki zaostala pokazaće se u budućnosti veoma važnom jer su danas njeni proizvodi mnogo manje konkurentni. Prema analizi Svetske banke, **"Srbija izvozi čelik niske dodatne vrednosti". "Pošto nema gvozdenu rudu, sirovine se uvoze, obrađuju, a zatim izvoze dalje. Analize industrije čelika ukazuju da je tokom poslednje tri godine profitabilnost srpske industrije čelika bila marginalna ili negativna. Troškovi energije imaju umereni uticaj na konkurentnost većine preduzeća, ali značajan uticaj imaju na "Ju-Es stil", kaže se u ovoj Analizi. Kompanija Ju-Es stil je u 2011. godini iskazala poslovni gubitak od preko sto miliona evra.**

Železara Smederevo je marta 2003. godine prodana, u stvari praktično je poklonjena, američkoj kompaniji Ju-Es Stil zato što država više nije mogla da je subvencionise, odnosno izdržava. Pre toga, Trgovinski sud je proglasio stečaj nad Železalom, a potom je imovina prodana američkoj kompaniji za 23 miliona dolara. Amerikance je ova operacija praktično koštala oko 100 miliona dolara, jer su osim pomenutih 23 miliona za fabriku dali i oko 80 miliona za isplatu otpremnina radnicima. Dakle kupovinom imovine američka kompanija nije preuzela ništa od starih dugova Železare. U stečaju su ostali dugovi firme, a u stečajnoj masi se prošle godine nalazilo oko 49 miliona, dok su sudski priznata potraživanja dostigla oko 1,33 milijarde. U ovu ogromnu sumu nije bilo uračunato i pravnom gimnastikom osporeno potraživanje konzorcijuma nemačkih banaka, fondova i trgovačkih firmi od oko 100 miliona dolara. U pitanju je kredit u iznosu od 80 miliona dolara (potraživanje danas iznosi oko 110 miliona dolara) koji je 1997. godine Železari odobrio ovaj konzorcijum. Ovaj dug je tokom 2001. godine restrukturiran u dva navrata. Očigledno je da je Vlada Srbije tada očekivala da će upravo ovaj konzorcijum pokušati da pronađe strateškog partnera za Železaru jer bi na taj način mogao da naplati svoje potraživanje. To se nije desilo, vreme je isticalo, a Vladi kojom je predsedavao **Zoran Đinđić** bilo je jasno da država neće dugo moći da finansira Železaru. Zato se okrenula pregovorima sa američkom kompanijom koji su završeni uspešno. Da se to nije desilo, Železara bi brzo bila zatvorena i danas se ne bi uopšte raspravljalo o 5400 radnika u Smederevu. Vladi je bilo jasno da Železara opterećena dugovima nije nikome atraktivna za kupovinu, pa je primenjen Zakon i kompanija je otišla u stečaj. To se desilo 31. jula 2002. godine zbog dugova od preko 1,7 milijardi dolara. Bank Austria, u ime konzorcijuma poverilaca, prijavila je potraživanja stečajnom upravniku Sartida, koji odbija da prizna dugove i potom konzorcijum pokreće tužbu pred Trgovinskim sudom. Spor traje i danas, a na stranu konzorcijuma je stao i nemački savezni ministar za privredu **Volkfgang Klement** koji je decembra 2002. godine uputio protesno pismo Vladi. Odgovoreno mu je da su **“srpski sudovi nezavisni i Vlada na njih nema uticaj”**.

Jasno je da je Đinđićeva Vlada učinila ono što je morala da spase kompaniju od propasti i da joj obezbedi kredibilnog partnera koji će nastaviti sa proizvodnjom. Tu i leži odgovor zašto je kompanija u stečaju prodana direktnom pogodbom sa Ju-Es Stilom a ne na licitaciji. Na licitaciji je imovinu mogao da kupi ko je hteo, a Vladi je bilo važno da to učini kompanija koja će nastaviti sa proizvodnjom i obezbedi radna mesta.

Nova, konzervativna, Vlada koja je izabrana 2004. godine pokušala je isprva da ospori ovaj posao, vodila se i policijska istraga, ali na kraju ništa nije ustanovljeno. Ruku na srce, nova Vlada je očigledno shvatila da je bolje naći bilo kakvo rešenje sa nemačkim konzorcijumom nego rušiti posao sa američkom kompanijom koja je počela uspešno da radi, da zapošljava nove radnike i koja je već tada bila najveći izvoznik u Srbiji. Ovim problemom se bavio i Savet za borbu protiv korupcije. Ipak, bez obzira na mnoge pravne manjkavosti ovog posla niko se nije usudio da ga ospori jer je bio u interesu Srbije. Spašena je važna kompanija i sačuvana su radna mesta za hiljade ljudi.

Osim socijalnih razloga i činjenice da joj u izbornoj kampanji ne bi odgovaralo da preko pet hiljada radnika ostane bez posla, Vlada je imala još jedan razlog da preuzme Železaru. Železara je isuviše značajna za privredu Srbije da njen prestanak sa radom ne bi ostavio značajne negativne posledice. Naime, Železara je najveći pojedinačni srpski izvoznik čiji je ukupan plasman na strana tržišta u 2010. vredeo čak 1,3 milijarde dolara, što je 13 odsto ukupnog srpskog izvoza. Te godine je Srbija, prema analizi Svetske banke, činila 0,09 odsto svetske proizvodnje sirovog čelika. Pored toga, proizvodnja u Železari iznosi pet odsto ukupne srpske privrede. Prema tome, posledice prestanka sa radom Železare bile bi veoma teške. Veći broj kompanija iz metalnog kompleksa koje iz Železare dobijaju povoljnu sirovinu za proizvodnju bi izgubile konkurentnost, što bi dovelo do dodatnog smanjenja kako proizvodnje, tako i zaposlenosti i izvoza.

Ako se tome doda da se procenjuje da oko 20 hiljada radnika u Srbiji radi u kompanijama koje posluju sa Železarem, šteta od njenog gašenja bi bila još veća.

Jasno je međutim, da Srbija ne može finansijski da izdrži da na duži rok subvencionise Železaru. Fiskalni savet Narodne banke Srbije je, posle odluke države da otkupi Železaru u Smederevu upozorio Vladu **“da svi troškovi koji se budu javili mogu biti pokriveni samo preraspodelom budžeta”**. Dakle, da bi država intervenisala i pomagala ovoj fabrici, Vlada će morati da uštedi na nekim drugim stavkama budžeta, jer će se u železaru sliti budžetski deo namenjen za podršku privredi. Drugačije i ne može da bude, jer je Međunarodni monetarni fond (MMF) već u januaru odložio reviziju aranžmana iz predostrožnosti sa Srbijom, zbog toga što **“nivo zaduživanja u budžetu za 2012. premašuje dogovorene granice”**. Budžetom za ovu godinu predviđeno je 5,5 milijardi dinara namenskih kredita za podsticanje proizvodnje dok je za subvencionisana ulaganja planirano 10,45 milijardi dinara. Sada će novac koji su trebala da dobiju zdrava i uspešna preduzeća otići na pokrivanje gubitaka Železare. Zato je premijer Cvetković iskren kada kaže da **“država planira da vlasnik bude samo privremeno”**, a da **“odmah po preuzimanju vlasništva, od utorka, traži strateškog partnera”**. U Vladi se nadaju da bi novi partner mogao da se nađe u zemljama koje beleže ubrzani ekonomski rast kao što su Kina ili Indija. To je najavio i predsednik **Boris Tadić** 30. januara prilikom posete Rudarsko-topioničarskom bazenu Bor, kada je rekao da **“Vlada već pregovara sa potencijalnim partnerima”** u vezi sa Železarem. Prema opisu željenog potencijalnog partnera od strane predsednika Tadića, jasno je da vlast očekuje strateškog partnera sa istoka koji bi mogao da dođe, osim iz već pomenute Kine ili Indije, možda iz Ukrajine ili Rusije. Međutim, kako kaže **Božidar Cerović**, profesor Ekonomskog fakulteta u Beogradu prvi uslov da se pronađe strateški partner je **“da se popravi ekonomsko stanje u svetu i da se poveća tražnja za proizvodima”**. Odmah po preuzimanju Železare pojedini političari, ali i privrednici su izašli sa idejom da je šansa Železare početak proizvodnje novog modela fijatovog automobila u fabrici u Kragujevcu koja je udaljena oko 100 km od Smedereva. To je odmah demantovao ministar ekonomije Čirić, rekavši da je **“za takvu proizvodnju potrebna je investicija od 80 miliona evra”**, što je danas **“teško isplativo”** dodavši da **“takvu vrstu limova železara u Smederevu nikad nije proizvodila”**. Ova izjava na najbolji način govori da se Železara ne može tehnološki unaprediti bez stotina miliona evra ulaganja - koje Srbija nema. Pitanje je ko će kupiti tehnološki zastarelu Železaru?

Dakle, Vladi predstoji bitka sa vremenom da pokuša da pronađe strateškog partnera što pre, svesna da ne može dugo da finansira plate za oko 5500 radnika i gubitke ne manje od 100 miliona evra godišnje. Pored toga, državno vlasništvo nad Železarem dovešće nužno do nekih dodatnih posledica koje prate državni sektor u Srbiji kao što su – nedomaćinsko poslovanje, zapošljavanje novih radnika bliskih partijama na vlasti i neplaćanje obaveza prema državi.

Američka kompanija Ju-Es stil je imala u Srbiji veoma povoljnu cenu struje (struja veoma utiče na cenu proizvodnje u Železari), ali ju je redovno plaćala Elektroprivredi Srbije (EPS). Pitanje je da li će Železara u državnom vlasništvu uopšte plaćati struju, jer to ne radi recimo druga velika kompanija od strateške važnosti za Srbiju – Rudarsko topioničarski basen Bor (RTB Bor) za koga država takođe traži strateškog partnera. Plaćanje drugih obaveza prema državi, poput poreza i doprinosa za zaposlene, u Srbiji zna da bude diskutabilno kada su u pitanju državna preduzeća. To su sve dodatne posledice državne uprave nad Železarem.

Može se očekivati da se Srbija nađe pod pritiskom Nemačke da prizna i vrati dug prema konzorcijumu nemačkih banaka, fondova i trgovačkih firmi od oko 110 miliona dolara. Američka kompanija je mogla da se odupire nemačkim zahtevima, ali da li će to moći kompanija u vlasništvu države? Da li će Srbija čiji proces integracije u Evropsku uniju zavisi uglavnom od Nemačke moći da odbije da reši ovaj problem?

Verovatno ne, tako da su šanse nemačkog konzorcijuma da konačno naplati svoje potraživanje dato kompaniji koja je u stečaju znatno veće.

Priča o Železari u Smederevu je tužna priča o privredi Srbije. Vlada je uradila ono što je jedino mogla pokušavajući da spasi 5500 radnih mesta u zemlji u kojoj je od početka krize skoro 300 hiljada radnika ostalo bez posla. Od kako je Ju-Es Stil najavio mogućnost povlačenja iz Srbije u Vladi su reagovali nervozno. Odmah su napravili Radnu grupu koja je poručila **„da Železara ne sme da stane sa radom“**. Time su predstavnicima američke kompanije jasno stavili do znanja da imaju šansu da lako i bez troškova izađu iz smederevske železare. **„To što je Vlada Srbije odmah napravila radnu grupu, vrlo je nevešt prilaz celoj situaciji, trebalo je sigurno čekati, pa ako Ju-Es Stil nešto traži razmišljati o tome da li da se to uradi ili ne“**, rekao je konsultant za strana ulaganja **Milan Kovačević**. □Ovaj potez Vlade kritikovala je i opoziciona proverbska Liberalno – demokratska partija (LDP). **„Vlada je reagovala tako neprofesionalno, da sam ja zapanjen“**, izjavio je **Vladimir Kravčuk**, zadužen za ekonomska pitanja u LDP-u. **„Tako ishitreno reći: hoću, sve ću da uradim, kupiću i fabriku ako treba, time ti pregovarački uslovi strašno padaju“**, kritikovao je Vladu predstavnik opozicione stranke.

Čini se da su i sami predstavnici Vlade svesni da će biti velikih problema ako se ne nađe novi strateški partner za Železaru. Pri tom, veliko je pitanje šta zaista država može da učini na privlačenju strateškog partnera, ako se zna da Železara u Smederevu tehnološki zaostala i da je cena njenih proizvoda viša od cene koju u Evropi nude ruske i ukrajinske čeličane.

Za ugled Vlade bi bilo veoma važno da u Smederevo dovede veoma brzo kredibilnog stranog ulagača, jer napuštanje srpskog tržišta od strane najvećeg američkog investitora nije dobra vest za imidž kabineta kome je ekonomija glavni predizborni adut. Posebno ako se zna da je ista kompanija nastavila sa proizvodnjom u slovačkom gradu Košice, gde su u odnosu na Srbiju skuplji i struja, i radna snaga. To govori delimično o poslovnoj klimi u Srbiji koja nije dobra. Poslednjih meseci počele su se pojavljivati vesti da jedna velika zapadna farmaceutska kompanija pokušava da proda svoju fabriku u Srbiji što bi bio još jedan dokaz loše poslovne klime u zemlji.

Pored toga, bez obzira na iznuđenost poteza sa preuzimanjem Železare, na ovaj način je u Srbiji nastavljena praksa prisutna poslednjih godina da država direktno ili preko svojih preduzeća preuzima privatne kompanije koje su zapale u poslovne probleme. To se desilo sa kompanijama poput Staklare u Paraćinu, Agroživa iz Vojvodine ili Azotare iz Pančeva. Brojni srpski ekonomisti kritikuju ovu tendenciju države tvrdeći da se na ovaj način povećavanjem javnog sektora kupuje socijalni mir, kao i da cenu toga plaćaju svi građani.

Ipak ima se utisak da trenutno niko u Srbiji ne planira za duži period od maja, kada su održavaju parlamentarni i lokalni izbori. Svi problemi ostavljaju se nekoj drugoj Vladi koja će morati da ima mnogo više odlučnosti i hrabrosti da ih rešava, ako bude želela da Srbija ekonomski krene napred. Čini se da Srbija živi svoja poslednja tri meseca u bajci u kojoj država troši više nego što ima, mnogi radnici rade na radnim mestima koja ne postoje i svi se ponašaju kao da krize nema. Nova Vlada, ko god da je bude činio, moraće da se suoči sa bolnom istinom a potom da sa njom upozna i građane.